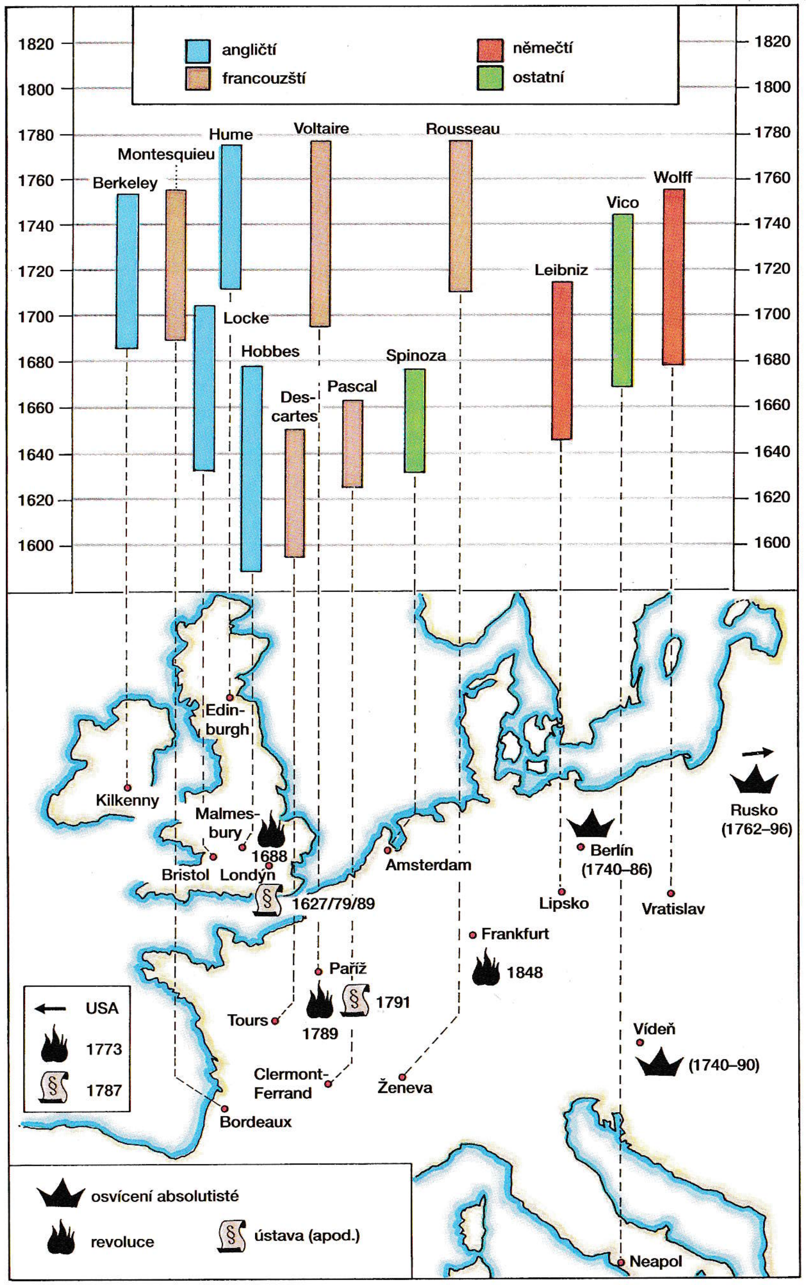

Přehled: osvícenství

Z hlediska dějin duchovního vývoje se 17. a 18. stol. označuje jako **osvícenství**. Klasickou **definici** osvícenství podává I. KANT (1783):

„Osvícenství je výstupem člověka z nezralosti, jíž je sám viníkem. Nezralost je neschopnost využít svého rozumu bez vedení druhého."

Osvícenství je tedy vymezeno užíváním *rozumu* a samostatným konáním myslícího *individua*. Dále je pro ně charakteristická distance k tradici a autoritám, vysoké hodnocení *svobody* a pozitivní oceňování schopnosti racionálně vyřešit veškeré otázky.

Toto nové kladení základů probíhá dvěma směry. Jde o

1) **racionalismus**, rozšířený především ve Francii a Německu. Jeho hlavní představitelé vyhlašují, že výstavbu skutečnosti je možné poznat z čirých principů *myšlení*. Logické uspořádání světa umožňuje uchopit skutečnost deduktivně. Vzorem je matematická metoda, kdy se z několika jistých axiómů odvozují závěry.

Realita sestává ze dvou (DESCARTES), jedné (SPINOZA) nebo mnoha (LEIBNIZ) substancí a je plně uspořádána Bohem.

2) **empirismus**, rozvíjený především ve Velké Británii a později též ve Francii, zčásti jako materialismus. Od FR. BACONA (str. 95) přes HOBBESE, LOCKA, BERKELEYHO až po HUMA spatřuje tento směr základ poznání ve (smyslové) *zkušenosti*. Skutečné jsou pouze jednotlivé předměty a fenomény. Správným užíváním rozumu je lze uspořádat a vyvodit z nich induktivní závěry.

Působení tohoto přístupu spočívá především ve vzniku přírodních věd, ale také v důrazu na jednotlivce ve filosofii práva a státu.

Mnoho osvícenských filosofů vyniklo i v jiných oblastech – jako matematikové, fyzikové, politici nebo diplomati.

Skepse k tradici a autoritám navozuje kritický postoj vůči **náboženství:**

Rozumová zkouška se z náboženství pokouší vyloučit „pověru" a nahradit ji racionálnější formou zbožnosti.

Osvícencům zvláště záleží na *toleranci* mezi náboženskými společenstvími. Typickým úkazem je *deismus:*

Bůh stvořil svět jakožto dokonalý, ale poté již do něj nezasahuje.

Nástup matematiky a pozorovatelských metod vede k průlomu v **přírodních vědách**. Nejvýznamnějším příkladem je NEWTON:

Jeho mechanika (1687) představuje obsáhlý kvantitativní výklad přírody, jenž funguje striktně kauzálně a bez zbytečných hypotéz.

Do této doby spadá řada vědeckých objevů. Pokrok v ovládání přírody ustavuje v osvícenství zčásti oporu pro *víru v pokrok*.

Společensky se toto období vyznačuje vzestupem *občanského měšťanstva*, podporovaného hospodářským vývojem. Tento proces je doprovázen *liberalismem*, který jakožto hospodářská teorie požaduje svobodnou soutěž a obchod.

Jeho motto zní:

„Laissez faire, laissez passer" (Nechte činit, nechte být).

K tomu přistupuje filosofické opodstatnění práv jednotlivce vůči státu a spoluobčanům.

V Anglii vznikají důležité právní texty jakožto záruky těchto svobod, např. „habeas corpus act" (1679) a „vyhlášení práv" (1689).

Důležitými výsledky ve filosofii práva jsou nové formulace *přirozeného práva* a *lidských práv*, např. „Virginské prohlášení práv" (USA 1776): „Všichni lidé jsou od přirozenosti svobodní ... a vlastní ... vrozená práva, totiž právo na život a svobodu a dále pak možnost získávat a vlastnit majetek, jakož i usilovat o štěstí a bezpečí a dosahovat jich."

Osvícenské myšlení má zásadní důsledky pro organizaci **státu**. Filosofie formuluje důležité principy, kam patří

- teorie smlouvy: Vládu je nutno chápat jako smlouvu mezi lidem a vládou.
- svrchovanost lidu: Držitelem státní moci je lid.
- dělba moci: Aby se zabránilo zneužití moci, je třeba moc rozdělit mezi různé vzájemně se kontrolující orgány. Klasické vyjádření tohoto požadavku nacházíme u LOCKA a MONTESQUIEUHO.
- požadavek demokratické účasti všech na moci.

Jejich prosazení se daří různými cestami. V Anglii vzniká konstituční *monarchie* (království s demokratickými právy zaručovanými v textech s ústavní platností). Na kontinentu se rozvíjí *„osvícenský absolutismus"* podle zásady:

„Nic skrze lid, vše pro lid."

Ve Francii se *revoluce* roku 1789 pokouší realizovat nové ideje o státu a občanských právech.